

תוכן עניינים

2.....	מבוא
3.....	1. רקע תיאורטי
3.....	1.1 התקפת פתע
7.....	1.2 הטעיה
9.....	1.3 תפיסה מוטעית
12.....	2. מקרה מבחן – התקפת הפתע בפרל הארבור
12.....	2.1 רקע מקדים להתקפת הפתע בפרל הארבור – הסבר על ההתקפה והמניעים שלה
14.....	2.2 תפיסה מוטעית של האמריקנים כלפי היפנים
17.....	2.3 הטעיית היפנים כלפי האמריקנים בהתקפת פרל הארבור
20.....	סיכום ומסקנות

מבוא

התקפת פתע הינה אירוע שמתרחש בניגוד לציפיות ולרוב קורה ללא אזהרה או הכנה. אולם לא רק האירוע עצמו שמתרחש הינו גורם ההפתעה, אלא אופי האירוע ומידת עוצמתו משפיעים על תחושת ההפתעה. הפתעה לכשעצמה מורכבת מממדים רבים כמו הפתעה מצבית שמתמקדת בהנחות, חיזויים ותפיסה מוטעית; הפתעה בסיסית שמגלה כשלים ברעיונות הבסיסיים ביותר; הפתעה ברמת המוכנות כאשר הקורבן עשוי להיות ערוך ומוכן לאירועים חריגים אך לא בקנה מידה מספק ולכן הוא מופתע; והפתעה בהערכה של הקורבן באשר להיכן תתרחש ההפתעה, מתי ומדוע (Kam, 2004, pp. 7-8).

החוקר בן-צבי (Ben-Zvi, 1990, pp.19, 22), מדגיש עקרון יסוד חשוב בביצוע ההפתעה והוא התפיסה המוטעית (misperception) של הקורבן כלפי יריבו. בן-צבי סבור כי לעיתים ישנו מודיעין מספק המעיד על התקפת פתע אפשרית לצד עדויות בשטח על ריכוז כוחות והתנהגות חריגה של היריב, אך תפיסות מוטעות כלפי היריב עשויות לעורר התעלמות מהתראות ואזהרות שמעידות כי התקפה עשויה להתרחש בזמן קרוב. התפיסה המוטעית בעיקרה מדגישה את העמדה של הקורבן לפיה הוא סבור כי ישנם תנאים מסוימים שימנעו מהיריב לקיים התקפת פתע, כמו עוצמתו של הקורבן או אי-מוכנות של התוקף, ולכן הנחת היסוד של הקורבן היא כי התקפה לא תתבצע, אך היריב עדיין מבצע את ההתקפה.

להוסיף לכך, התוקף לעיתים מבצע תהליכי הטעיה (deception) והונאה צבאית בכדי לחזק את התחושה של הקורבן כי התקפה לא עתידה להתבצע או שתתבצע במקום מסוים בניגוד לציפיותיו של הקורבן. למשל ריכוז כוחות הרחק מהקורבן, או פרסום מידע מטעה לגבי הנסיבות שהובילו לריכוז הכוחות כמות ביצוע תרגיל או התקפה על גורם אחר. בכך נוצר שילוב של תפיסה מוטעית כלפי כוונות התוקף והטעיה מצד התוקף, שסוללות את הדרך לביצוע התקפת הפתע (Betts, 2010, pp. 40, 109).

התקפת היפנים על בסיס חיל הים האמריקני בפרל הארבור בדצמבר 1941, נחשבת להתקפת פתע שהתבססה במידה רבה על הטעיה ותפיסה מוטעית. הטעיה נפוצה הייתה שימוש בדממת רדיו לקראת ההתקפה וזאת בכדי לנסות וליצור אצל האמריקנים תחושה כי היפנים לא זוממים דבר. יסודות ההטעיה היו כי הכוונת צי תקיפה גדול באוקיינוס יחייב תשדורת רדיו בכדי ליצור תיאום בין הספינות. מאידך, החשש היפני היה כי דווקא השקט בתשדורת הרדיו יעורר את החשש האמריקני ולכן היפנים הקפידו לקיים תשדורות רדיו קבועות אך מזויפות שלכאורה הציגו פעילות רגילה של הספינות בנמלים ובאוקיינוס, בעוד הצי התוקף עושה את דרכו בדממה לעבר פרל הארבור (Hanyok, 2008, pp. 108-110). במקביל, האמריקנים פיתחו תפיסה מוטעית לפיה היפנים לא ימהרו להיכנס למלחמה ותנסה להימנע בכל מחיר ממלחמה עם ארה"ב ואף אולי לנסות ולשפר את היחסים עם ארה"ב בעיקר מתוך מניעים כלכליים (Ben-Zvi, 1975. Pp. 242-244).

שאלת המחקר: כיצד באים לידי ביטוי עקרונות הטעיה והתפיסה מוטעית במסגרת התקפת הפתע, בדגש על מקרה המבחן - פרל הארבור בשנת 1941?

מטרת המחקר: המחקר נועד לבחון את נושא ההפתעה האסטרטגית באופן כללי וכן את מימושה בפועל במסגרת מקרה המבחן של התקפת פרל הארבור בשנת 1941. המחקר יתאר את עקרונות התקפת הפתע באופן כללי, את חשיבות ההטעיה במתקפה בכדי להשיג את גורם ההפתעה, וכיצד תפיסות מוטעות של הקורבן לעיתים קרובות תורמות להצלחת ההפתעה. לצורך כך המחקר ינסה לזהות את האופן שבו היפנים הצליחו להטעות את האמריקנים ולנצל את התפיסה המוטעית שלהם ובכך הצליחו לבצע התקפת פתע על בסיס חיל הים האמריקני בפרל הארבור.

1. רקע תיאורטי

פרק זה יתמקד בשלושה מושגים בולטים הקשורים זה לזה: התקפת הפתע, הטעיה ותפיסה מוטעית. הפרק יציג תחילה את יסודות ועקרונות התקפת הפתע בדגש על הפתעות המלחמה, מדוע בכלל מתרחשות התקפות פתע, מה הן מנסות להשיג וכיצד ניתן להימנע מהן. לאחר מכן אתאר את נושא ההטעיה בהתקפות הפתע ועבור מה הן נועדות במסגרת התקפת הפתע. כמו כן אציג את נושא התפיסה המוטעית וכיצד היא תורמת להצלחת התקפת הפתע ובאיזה אופן ניתן להתמודד ולהפחית את התפיסה המוטעית של הקורבן כלפי יריבו. כל סוגיה תיבחן בתת-פרק בנפרד.

1.1 התקפת פתע

התקפת הפתעה, מבוססת על יסודות ההפתעה. הפתעה לכשעצמה הינה אירוע או התפתחות של אירוע המתרחשים בניגוד לציפיות שלנו. לעיתים ההפתעה תופסת את האדם ללא אזהרה וכאשר הוא איננו מוכן ליישנות ההפתעה ולכן התגובה להפתעה לרוב תהיה בלתי מספקת. הפתעה לכשעצמה, הינה אירוע שכיח בחיים והיא חוזרת על עצמה שוב ושוב. אומנם אופי ההפתעה לעיתים איננו חוזר על עצמו, שכן לאחר גילוי ההפתעה אדם עשוי להתכונן לאותו אירוע בשנית, אך ההפתעה לכשעצמה מהווה חלק מהחיים האנושיים וזאת משום שבני אדם מפתחים ציפיות והנחות כלפי התנהלות חייהם, ולכן אירועים לא צפויים אכן עשויים להתרחש. אחת הסיבות לכך היא כי היקף האירועים שהאדם נדרש להתכונן אליהם הינם בלתי מוגבלים בכל תחומי החיים ולכן ישנו קושי לזהות ולצפות לכל סוגי ההפתעות (Kam, 2004, p. 7).

למושג הפתעה ישנם סוגים שונים כמו הפתעה מצבית שמבוססת על שגיאות בהנחות בחיזויים והציפיות של האדם. הפתעה בסיסית שמאופיינת בפגמים וכשלים ברעיונות הבסיסיים ביותר. ישנה הפתעה בהערכה של הקורבן באשר להיכן תתרחש ההפתעה, מתי והנסיבות לה. הפתעה במידת המוכנות של הקורבן להפתעה. והפתעה חלקית שבה הקורבן אומנם היה מוכן לאירוע אך הוא לא צפה את כלל מאפייניו כמו מיקום האירוע את העיתוי שלו. בכל יסודות ההפתעה, ישנה חשיבות הן למוכנות לאירוע והן ליכולת להתמודד עם האירוע. כאשר אדם מצליח לזהות את ההפתעה מראש ולהתמודד עימה, הרי שלא מדובר בהפתעה אולם כאשר אחד משני התחומים של זיהוי והתמודדות אינם מושגים הירי שהדבר יכול להעיד על הפתעה (Kam, 2004, p. 8).

למרות כי הפתעה סותרת לחלוטין הנחות יסוד של אחד הצדדים, אין הדבר בהכרח רומז כי הפתעה הינה רעה בהתרחשותה ולעיתים הפתעה יכולה להוות אירוע חיובי עבור הצד שנחשף להפתעה. למשל הפתעה צבאית יכולה להיות חיובית כאשר צד אחד מצפה כי יריבו יהיה חזק ועוצמתי, אך בפועל מתגלה חולשתו הרבה ומאפשרת ניצחון עליו. מאידך הפתעה יכולה להיות כי כאשר ישנה הנחה לפיה היריב הינו חלש ולבסוף הוא מתברר כגורם חזק ומיומן. לעיתים הפתעה יכולה להתרחש עבור שני הצדדים, כאשר למשל צד אחד מפתיע את יריבו, אך ההפתעה הובילה את הקורבן להגיב באופן חמור ואגרסיבי כל-כך ובלתי צפוי, עד כי הדבר מפתיע את התוקף. לפיכך הפתעה יכולה להיות עבור הצדדים הן כאירוע חיובי והן כשלילי באותה המידה (הרכבי, 2005, ע' 495).

מתוך עקרונות היסוד של הפתעה, עולה שאלת המפתח, עבור מה בכלל נועדה ההפתעה ומדוע היא כל כך חשובה. החשיבות הגדולה ביותר של ההפתעה היא כי זאת מפסקת בעיקר מרחב זמן עבור הצד שעושה שימוש בהפתעה. ההפתעה יוצרת בלבול וחוסר הבנה אצל האויב וחושפת אותו בהיעדר מוכנות, עד כי זה מתקשה להגיב על ההפתעה. לכן ההפתעה מאפשרת לצד התוקף להרוויח זמן יקר שבו הוא יכול לקדם ולבצע פעולות שאותן הוא היה מתקשה לבצע קודם לכן בתקופת זמן נורמטיבית. חשוב לציין כי חרף העובדה שהפתעה מאפשרת יצירת מרווח זמן, אין היא בהכרח תאפשר את הניצחון. ההפתעה לכשעצמה איננה תנאי לניצחון